

УДК 378.096

ПРОГНОЗУВАННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА

Наход С. А.

Стаття присвячена теоретичному аналізу проблеми прогнозування у професійній діяльності психолога. Визначено основні виробничі та типові завдання діяльності психолога. З'ясовано значущість прогностичного компонента в структурі будь-якого виду професійної діяльності психолога та встановлено необхідність розвитку прогностичних здібностей у процесі навчання студентів-психологів у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: прогнозування, прогностичні здібності, прогностичний компонент, професіоналізм психолога, професійне мислення, виробничі та типові завдання діяльності.

Статья посвящена теоретическому анализу проблемы прогнозирования в профессиональной деятельности психолога. Определены основные производственные и типичные задачи деятельности психолога. Установлена значимость прогностического компонента в структуре видов профессиональной деятельности психолога, а также необходимость развития прогностических способностей в процессе обучения студентов-психологов в высшем учебном заведении.

Ключевые слова: прогнозирование, прогностические способности, прогностический компонент, профессионализм психолога, профессиональное мышление, производственные и типичные задачи деятельности.

The article is devoted to the theoretical analysis of prognostication in professional work of psychologists. The main production targets and routine tasks in psychologists' work are defined. The author determines the importance of the prognostic component in the structure of any kind of professional psychological work and ascertains the necessity of building prognostic skills in the process of teaching prospective psychologists at higher educational institutions.

Key words: prognostication, prognostic skills, prognostic component, professionalism of a psychologist, professional thinking, production objectives and routine tasks.

Постановка проблеми. В теперішній час у суспільстві відбуваються значні зміни, які приводять до активного впровадження психології в різні сфери його життєдіяльності. Як наслідок цього процесу підвищується не тільки потреба у висококваліфікованих психологах, але і вимоги до спеціаліста, до його професійних та особистісних якостей. Як відомо, саме в період навчання у вищому навчальному закладі формується професіоналізм фахівця, який виявляється не тільки в оволодінні теоретичними знаннями, а й умінні застосовувати отримані знання на практиці, здатності знаходити раціональні способи вирішення поставлених завдань, уміння здійснювати вибір оптимальних методів досягнення результатів професійної діяльності тощо.

Найважливішою складовою професіоналізму психолога є професійне мислення, особливу роль у структурі якого займають дії прогнозування. Отже, мета психологічної освіти – це фахівець-психолог, який опанував теоретичні знання в галузі психології та методологію їх застосування в змінених умовах розвитку суспільства, здатний поєднати досвід минулого із сьогоденням та передбачити наслідки своїх дій і ставлень до інших людей, з'ясувати причинний зв'язок спостережуваних ним явищ, самореалізуватися в складних життєвих ситуаціях [6].

Відзначаючи плідність досліджень у цій галузі, слід визнати, що в педагогічній науці, за наявності розробок (І. Бестужев-Лада, А. Брушлінський, Б. Гершунський, В. Демидова, В. Загвязінський, Ф. Кевля, Н. Кузьміна, Б. Ломов, А. Присяжна, Л. Регуш, М. Севастюк, М. Скаткін та ін.) залишається недостатньою теоретико-практична вивченість питання ролі та місця прогнозування в професійній діяльності

майбутніх психологів. Джерелом існування невизначеності досліджуваної проблеми є певна неузгодженість, а деколи і суперечність між практичною необхідністю формування професійного мислення студентів-психологів і недостатньою розробленістю в педагогічній науці психолого-педагогічних умов, що забезпечують розвиток розумових дій прогнозування в професійному мисленні майбутніх психологів. Необхідність уточнення функцій та рівнів прогнозування в професійному мисленні спеціалістів, встановлення значення розумових дій прогнозування у виконанні професійних обов'язків майбутніх психологів і визначили актуальність теми нашого дослідження.

Мета статті – здійснення теоретичного аналізу визначення сутності прогностичного компонента в професійній діяльності майбутніх психологів.

Виклад основного матеріалу. Професія психолога є відносно новою. Вона виділилася в другій половині ХХ століття та істотно відрізняється від споріднених спеціальностей. Специфічність даного виду професійної діяльності, її теоретичної та практичної складових пояснюється складністю, неоднозначністю її об'єкта, в ролі якого виступають психічні процеси, властивості і стани людини. Їх прояви в різних галузях людської діяльності, міжособистісних і соціальних взаємодіях, а також способи і форми їх організації та зміни при впливі ззовні становлять не менш специфічний предмет діяльності психолога [3].

Важливою особливістю професійної психологічної діяльності є її складна організація – наявність у структурі декількох взаємопов'язаних, але різних за формою, спрямованістю і способами її здійснення видів. Дані види виділяються відповідно до специфіки розв'язуваних психологом завдань. На думку Г. С. Абрамової, завдання психолога – це цілі професійної діяльності, що виникають у конкретних умовах життя і адекватні предмету його діяльності [1]. Залежно від ступеня відповідальності і персоніфікованості цілей виділяють наступні типи завдань, що істотно відрізняються змістом професійного мислення: психодіагностичні, психокорекційні, психотерапевтичні та консультаційні. До основних видів професійної діяльності психолога відносять також психологічну профілактику та психологічне просвітництво. Таким чином, фахівець-психолог з вищою освітою повинен бути підготовленим до виконання окреслених завдань відповідно до посади. Результатом підготовки спеціаліста, за С. Д. Максименко та Б. І. Ільїною, в ВНЗ повинна стати готовність психолога до розв'язання системи виробничих функцій та типових завдань. Наведемо класифікацію, запропоновану дослідниками:

1. Посада: профконсультант. Виробничі функції: інформаційна, аналітична, прогностична, виховна. Типові завдання діяльності: Проведення співбесіди. Розробка рекомендацій щодо професійного, трудового та соціального самовизначення клієнта. Співробітництво зі спеціалістами інших підрозділів з метою з'ясування наявності навчально-трудова вакансій.

2. Посада: спеціаліст із соціальної роботи. Виробничі функції: організаційна, аналітична, нормативна, виховна. Типові завдання діяльності: Оптимізація матеріально-побутової допомоги та морально-правової підтримки громадянам, які знаходяться в стані психічної депресії. Визначення характеру та обсягу необхідної допомоги. Розробка і реалізація програм реабілітаційних заходів. Проведення бесід, спостережень за життям і побутом своїх клієнтів.

3. Посада: психолог. Виробничі функції: прогностична, планування, керування, аналітична, прийняття рішень, контролююча. Типові завдання діяльності: Експертна оцінка психологічного стану людини. Розробка і впровадження рекомендацій з оптимізації трудової та навчальної діяльності. Обстеження індивідуальних якостей персоналу, особливостей їх трудової діяльності. Організація профілактичних заходів девіантної поведінки неповнолітніх. Виявлення зацікавленості та схильностей людини при проведенні профвідбору і профконсультуванні. Впровадження заходів для адаптації особистості до нових умов.

4. Посада: науковий співробітник (психолог). Виробничі функції: прогностична планування, дослідницька. Типові завдання діяльності: Творчий аналіз теорій і практики, критична обробка різних напрямків психології, її врахування при розробці моделі, алгоритму і технології діяльності. Участь у розробці і виконанні заходів із психологічного супроводу діяльності персоналу. Розробка напрямків та заходів для психологічного забезпечення життєдіяльності людини. Просвітницька, видавнича діяльність. Підготовка аналітичних та статистичних матеріалів для доповідей, розробка пропозицій.

5. Посада: консультант психолого-медико-педагогічної консультації. Виробничі функції: прогностична, планування, керування, аналітична, контролююча. Типові завдання діяльності: Психологічна допомога дитині з вадами інтелектуального та фізичного розвитку та її батькам. Координація дій свого підрозділу з іншими навчальними закладами. Визначення типу освітнього закладу для подальшого навчання дитини.

6. Посада: завідувач центру. Виробничі функції: прогностична, планування, керування, аналітична, організаційна. Типові завдання діяльності: Розробка перспективних, поточних планів діяльності, визначення загальних напрямків роботи з молоддю. Організація роботи в творчих, науково-технічних, культурно-просвітницьких громадських об'єднаннях молоді. Впровадження заходів для адаптації особистості до нових умов. Розробка функціональної структури управління, розподіл функціональних обов'язків, розробка заходів щодо вдосконалення організаційної структури управління.

7. Посада: головний консультант. Виробничі функції: прогностична, планування, керування, прийняття рішень, контроль. Типові завдання діяльності: Координація дій свого підрозділу з іншими закладами, налагодження прямого і зворотного зв'язків. Розробка перспективних, поточних планів діяльності, визначення загальних напрямків роботи підрозділу. Обстеження індивідуальних якостей персоналу, особливостей їх трудової діяльності. Пропонування і впровадження рекомендацій з оптимізації трудової та навчальної діяльності. Участь у розробці і реалізації заходів із психологічного супроводу діяльності персоналу. Розробка альтернативних варіантів стратегії розвитку установи на основі аналізу внутрішніх і зовнішніх факторів. Аналіз узагальнених показників діяльності установи, розробка схем функціонування підприємства, визначення внутрішніх і зовнішніх чинників впливу на виконання професійних і соціально-виробничих завдань.

8. Посада: Консультант із суспільно-політичних питань. Виробничі функції: прогностична, планування, керування, прийняття рішень, контроль. Типові завдання діяльності: Проведення співбесіди. Розробка і реалізація програм реабілітаційних заходів. Проведення бесід, спостереження за життям та побутом персоналу. Діагностична та корекційна робота, що сприятиме актуалізації внутрішнього потенціалу особистості. З'ясування поглядів людей з використанням відповідного інструментарію. Впровадження заходів для адаптації особистості до нових умов. Визначення мети суспільно-політичної діяльності і шляхів її досягнення. Розробка балансу та планів трудових ресурсів фірм. Дослідження динаміки суспільно-політичних поглядів, аналіз соціальних відносин, настроїв, настановлень різноманітних груп людей [2].

Таким чином, у структурі діяльності психолога і його професійно значущих якостях автори визначають провідне місце діям прогнозування, вказуючи на його особливу роль у професійній діяльності психолога.

Більшість вчених схиляються до аналогічної думки. Так, І. В. Чиркова стверджує, що будь-яка професійна взаємодія психолога з іншими людьми тільки тоді буде плідною, коли він володіє високим рівнем чутливості до сприйняття іншої людини і прогнозуванням його й свого поведінкового репертуару. Зокрема, розвитку здатності до імовірнісного прогнозування вимагає профілактична робота психолога.

Л. В. Темнова серед загальних особистісно-професійних якостей психолога (на інтелектуальному рівні) виділяє прогностичність поряд з науково-гуманістичним світоглядом, логічністю мислення, професійної рефлексією і низкою інших. Психолог, на думку автора, повинен вміти досягнути причини і наслідки самопроявів іншого, прогнозувати поведінку і адекватно впливати на нього [3].

Р. В. Овчарова зазначає, що в ході професійної діяльності психолог виконує низку функцій, серед яких слід відзначити функцію планування, реалізовану на першому етапі діяльності, і прогностичну функцію, яка передбачає участь у програмуванні, прогнозуванні і проектуванні виробничого (педагогічного) процесу, розробку критеріїв його результативності в термінах розвитку особистості його суб'єктів [5].

А. О. Гопкало досліджує професійну діяльність психолога, спираючись на вихідні положення загальнопсихологічної теорії діяльності. У структурі професійної діяльності психолога автор виділяє: напрямки та види діяльності, цілі, завдання – комунікативні і когнітивні, що включають оцінку і прогнозування; групи умінь, необхідних для вирішення професійних завдань (інтелектуальна, соціальна і виконавча актив-

ність, проєктивні, комунікативні, організаційні та прогностичні уміння). Автор визначає роль прогнозування в професійній психологічній діяльності, розглядаючи його як професійно важливі вміння і одночасно одним з основних завдань психолога [3].

Таким чином, вчені вважають прогностичний компонент змістовою і функціональною характеристикою дій спеціаліста в його професійній діяльності, пов'язаних з осмисленням образу-мети і вибором оптимального для її досягнення способу (чи процедури) діяльності. Наявність прогнозу як моделі образу-мети діяльності фахівця та засобів її досягнення свідчить, з одного боку, про високий рівень засвоєння знань в галузі професійно-психологічної діяльності, що чекає на нього в майбутньому, з іншого – про якісно нове ставлення до неї самого спеціаліста, його суб'єктної позиції. Прогнозування як компонент професійної діяльності демонструє, наскільки відповідально та усвідомлено студент ставиться до своєї майбутньої діяльності, якою мірою він зацікавлений у ефективності її результатів та продуктивності своїх дій. Отже, наявність прогностичного компонента в діяльності психолога свідчить про ступінь її інтелектуалізації, самостійності і відповідальності за прийняття рішень щодо способів її здійснення.

Висновки. Аналіз наукових джерел показав розбіжності в поглядах вчених на визначення місця і ролі прогнозування в структурі професійної психологічної діяльності. У той же час більшість дослідників сходяться на думці, розглядаючи прогнозування як обов'язкову умову ефективності та успішності діяльності психолога в професійній сфері.

Професійна діяльність психолога максимально орієнтована на майбутнє, на перспективу, тому прогнозування набувають у ній особливої значущості. Саме здатність до прогнозування дозволяє фахівцю-психологу на високому професійному рівні вивчати й оптимізувати психологічні фактори у всіх видах діяльності та формах взаємодії між людьми. Отже, цей компонент необхідно цілеспрямовано розвивати у студентів-психологів у процесі навчання у виші.

Література

1. Абрамова Г. С. Психологическое консультирование: теория и опыт : учеб. пособие / Г. С. Абрамова. – М. : Академия, 2000. – 240 с.
2. Дуткевич Т. В. Практична психологія: вступ до спеціальності : навч. посіб. / Т. В. Дуткевич, О. В. Савицька. – 2-ге вид.– К. : Центр учбової літератури, 2010. – 256 с.
3. Ионова М. С. Развитие умственных действий планирования и прогнозирования в профессиональном мышлении будущих психологов : дисс. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 / Ионова Мария Сергеевна. – Саранск, 2009. – 217 с.
4. Кашапов М. М. Психология педагогического мышления / М. М. Кашапов. – СПб. : Алетейя, 2000. – 463 с.
5. Овчарова Р. В. Практическая психология образования / Р. В. Овчарова. – М. : Академия, 2003. – 448 с.
6. Черепехіна О. А. Щодо розуміння сутності поняття "професіоналізм психолога" / О. А. Черепехіна // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. пр. / редкол.: Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін. – Запоріжжя, 2009. – Вип. 55.